

PODSTAWY DOGMATYCZNO-PRAWNE ZARZĄDU INTENCJAMI MSZALNYMI PRZEZ PRAWODAWCĘ PARTYKULARNEGO

DOGMATIC-LEGAL BASIS FOR THE ADMINISTRATION OF THE INTENTIONS OF THE MASS BY THE PARTICULAR LEGISLATOR

Ks. mgr Paweł Kasperowicz

Comillas Pontifical University, Hiszpania

e-mail: pakasperowicz@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-3360-1438>

Abstrakt

Benedykt XVI wyróżnia *munus* i *potestas* jako pojęcia użyteczne w zrozumieniu władzy biskupa diecezjalnego. O ile pojęcie *potestas* znajduje swoje korzenie w rzymskim prawie jurysdykcji, o tyle terminologia *munus* jest stosunkowo nowa, gdyż wywodzi się od teologii Dietricha von Hildebrand, który wyróżnił *munus sanctificandi*, *munus docendi* i *munus regendi*. Biskup, jak zwrócił uwagę papież Benedykt XVI poprzez świecenia biskupie ma udział w *munus*, ale nie równa się to jeszcze *potestas*, stąd tylko biskup diecezjalny będący nie tylko w *communio*, ale w *communio hierarchica* z Kościołem katolickim cieszy się władzą ustawodawczą, którą sprawuje bezpośrednio, jednak w przypadku sprawowania świętej władzy sakramentów może to uczynić poprzez świętych szafarzy, a w przypadku władzy wykonawczej również poprzez wiernych świeckich, na podstawie *missio canonica*. Znajduje to swoje konkretne przełożenie w zarządzie intencjami i ofiarami mszalnymi w diecezji.

Słowa kluczowe: biskup, władza w Kościele, intencje, ofiara, stypendium, Msza św., *potestas*, jurysdykcja, *munus*

Abstract

Benedict XVI distinguishes *munus* and *potestas* as useful concepts in understanding the authority of the diocesan bishop. While the concept of *potestas* finds its roots in the Roman law of jurisdiction, the terminology of *munus* is relatively new, as it derives from the theology of Dietrich von Hildebrand, who distinguished

between *munus sanctificandi*, *munus docendi* and *munus regendi*. The bishop, as Pope Benedict XVI pointed out through episcopal consecration, shares in the *munus*, but this does not yet equal *potestas*, hence only the diocesan bishop who is not only in *communio* but in *communio hierarchica* with the Catholic Church enjoys legislative authority, which he exercises directly, but in the case of the exercise of the sacred power of the sacraments he can do so through the sacred ministers, and in the case of the executive power also through the lay faithful, on the basis of the *missio canonica*. This finds its concrete translation in the administration of intentions and Mass offerings in the diocese.

Keywords: bishop, authority in the Church, intentions, offering, stipend, Mass, *potestas*, jurisdiction, *munus*

Wstęp

Eucharystia jest uważana za największy skarb Kościoła, jawi się jako źródło i jednocześnie szczyt całej ewangelizacji, ponieważ jej celem jest zjednoczenie ludzi z Chrystusem, a w Nim z Ojcem i z Duchem Świętym¹. Jak powiedział papież Franciszek, „biskup, który się nie modli, biskup, który nie słucha Słowa Bożego, który nie odprawia Mszy św. codziennie, który nie spowiada się regularnie, i podobnie kapłan, który nie robi tych rzeczy, w dłuższej perspektywie traci jedność z Jezusem, a jego cechą staje się mierność, która nie jest dobra dla Kościoła”². Z tego powodu kapłan powinien codziennie, z czystym sercem wolnym od przywiązania do grzechu, sprawować Mszę św., nawet jeśli wierni w niej nie uczestniczą. Ustawodawcy partykularni podkreślają, że z uwagi na świętość sakramentu, kapłan jest zobowiązany stanowczo odrzucać pokusę zarówno „nadużywania” daru Eucharystii poprzez nieuzasadnione częste celebrowanie Mszy św. jedynie ze względu na przyjęte intencje mszalne, jak i zbyt łatwego zrzekania się sprawowania Mszy św. w przypadku braku intencji [Lewandowski 2019, 208].

¹ Joannes Paulus PP. II, *Ecclesia de Eucharistia* (17.04.2003), AAS 95 (2003), s. 433-75, tekst polski: Jan Paweł II, *Encyklika Ojca Świętego bł. Jana Pawła II Ecclesia de Eucharistia*, Rafael Dom Wydawniczy, Kraków 2013.

² Franciszek, *Katecheza wygłoszona podczas audiencji generalnej w dniu 26 marca 2014 r.*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/audiences/2014/documents/papa-francesco_20140326_udienza-generale.html [dostęp: 31.07.2023].

1. Władza do sprawowania Eucharystii

Kapłani urzędowi (*sacerdotes ministeriales*) cieszą się *potestas sacra*, dzięki której budują (*efformare*) lud kapłański i nim rządzą (*regere*) [Skonieczny 2013, 19-20]. Warto w tym miejscu przytoczyć dekret *Presbyterorum ordinis*, w którym Ojcowie soborowi podkreślają, że w *potestas sacra* uczestniczą wszyscy prezbiterzy w ogólności jako „współpracownicy stanu biskupiego” (*Ordinis episcopalis cooperatores*)³. W odniesieniu do podmiotów będących wykonawcami *munus sanctificandi* prawodawca używa w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁴ określenia święci pasterze (*sacri pastores*), ilekroć ma na myśli biskupów lub inne osoby wyposażone we władzę biskupią (kan. 212 § 1 KPK/83), pasterze (*pastores*), gdy odnosi się do innych duszpasterzy, np. proboszczów (kan. 519 KPK/83) i święci szafarze (*sacri ministri*), gdy ma na myśli duchownych (kan. 207 § 1 KPK/83), za których uważa się biskupów, prezbiterów i diakonów (kan. 1009 § 1 KPK/83) [Kołodziej 2019, 119].

Powszechna doktryna kanonistyczna nie poddaje dyskusji fakt istnienia *sacra potestas* od pierwszych wieków chrześcijaństwa. Jak podkreśla Iniesta, wywodzi się ono z rzymskiego prawa jurysdykcji [Iniesta 2015, 12-13].

W pierwszych wiekach Kościoła rozróżniano pomiędzy prawem a wykonywaniem prawa, przyjęciem święceń a sprawowaniem władzy święceń. W literaturze przedmiotu przywołuje się kasus św. Hieronima, kardynała i sekretarza papieża Damazego, który przyjął święcenia prezbiteratu, jednakże według przekazów tradycji nie miał w zwyczaju celebrować Mszy św. w ogóle. Takie przykłady, o ile zdarzały się w pierwszych wiekach w praktyce Kościoła, o tyle nie znajdowały odzwierciedlenia w doktrynie [Stickler 2018, 54-67; Kowalczyk i Kuska 2023].

Tomasz z Akwinu utrzymywał, iż teza, że kapłan nie sprawujący urzędu duszpasterskiego nie ma obowiązku celebrowania Mszy św., jest

³ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 478-507 [dalej: PO], nr 4-6.

⁴ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

nierozumna, gdyż każdy ma obowiązek korzystać z przyznanej mu łaski, co jest zgodne z nauką apostoła Pawła, który zapisał, aby nie przyjmować na próżno łaski Bożej (2 Kor 6,1). Zdaniem Akwinaty kapłan, który nie jest duszpasterzem nie może zupełnie powstrzymać się od celebrowania Mszy św. Wydaje się, iż powinien on celebrować Mszę św. przynajmniej w główne święta, a zwłaszcza, gdy wierni świeccy zwykli przyjmować Komunię św.⁵

Średniowiecze i pojawienie się pojęcia *beneficjum* spowodowało rozszczępienie świętej władzy na sprawujących sakramenty i dzierżących urzędy, jeszcze nie w doktrynie, ale w praktyce [Garroté 1999, 260-64].

W *Katechizmie Rzymskim* (1566)⁶ zjawisko odseparowania władzy święceń od władzy rządzenia stało się zupełnie widoczne. O ile bowiem władza święceń odnosiła się do realnego Ciała Chrystusa w Najświętszej Eucharystii, o tyle władza rządzenia zwracała się do Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa [Skonieczny 2013, 25].

Znaczący wkład w zakresie natury władzy rządu dusz i sprawowania Eucharystii wniósł d'Ors, który dokonał rozróżnienia na *auctoritas* i *potestas*. Chociaż oba pojęcia występują w praktyce w połączonej formie, to ich społeczne uznanie cechuje się nieco odmiennym charakterem, dlatego możliwe jest rozróżnienie na *auctoritas*, czyli społecznie uznawaną prawdę oraz *potestas* – społecznie uznawaną wolę prawodawcy [d'Ors 1973, 23-35].

Jak wyjaśnił papież Benedykt XVI, poprzez konsekrację biskupią uczestniczy się „ontologicznie” w *sacra munera* („świętych zadaniach”), co nie jest równoznaczne z posiadaniem *potestas sacra*⁷. *Munera sacra* powinny zostać zaktualizowane czy zdeterminowane poprzez *missio canonica* właściwego autorytetu hierarchicznego i dopiero w ten sposób stają się *potestas sacra*. Nie wystarcza zatem sama *communio* poprzez otrzymaną sakrę, potrzeba *communio hierarchica* z Głową i z Kolegium Biskupów na mocy misji kanonicznej, stąd biskup poprzez święcenia ma udział w *munus docendi*,

⁵ Thomas de Aquino, *Summa Theologica*, III, q. 82, a. 10; tekst polski w: Tomasz z Akwinu, *Suma Teologiczna*, t. 28, tłum. F.W. Bednarski, Wydawnictwo VERITAS, Londyn 1974, s. 172-73.

⁶ Pius PP. V, Clemens PP. XIII, *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini adparochos*, Roma 1566; tekst polski w: Walenty Kluczborski, *Katechizm Rzymski według uchwały św. Soboru Trydenckiego dla Proboszczów ułożony*, Kraków 1880, s. 98-99, 221-22.

⁷ Benedictus PP. XVI, *Allocutio Expergiscere homo ad Romanam Curiam ob omina natalicia* (22.12.2005), AAS 98 (2006), s. 46.

sanctificandi i *regendi*, ale nie w *potestas sacra*, która przynależy jedynie biskupowi Rzymu i biskupom miejsca⁸ [Skonieczny 2013, 31-34].

Rozróżnienie na *potestas sacra* i *sacra munera* oraz *communio* i *communio hierarchica* niesie z sobą konkretne konsekwencje prawne. W ramach swojego Kościoła partykularnego, biskupi pełnią role dobrego ojca i troskliwego pasterza. Odpowiadają za nauczanie, uświęcanie oraz kierowanie powierzonym sobie Ludem Bożym, udzielając mu pouczeń, rad, zachęt i dając dobry przykład. Warto zaznaczyć, że korzystają również z przysługującej im władzy ustawodawczej, jeżeli wymaga tego dobro wspólnoty diecezjalnej. Władza ustawodawcza, obok władzy wykonawczej i sądowej, stanowi istotny element kościelnej władzy rządzenia. Jest oczywiste, że kościelny porządek prawny, nierozzerwalnie związany z życiem Kościoła jako zorganizowanej społeczności, zakłada istnienie w nim władzy ustawodawczej. Wykonywanie władzy ustawodawczej przez biskupa diecezjalnego jest zadaniem niezwykle odpowiedzialnym, co potwierdza sam fakt prawnego zastrzeżenia, że władzę tę biskup może sprawować jedynie osobiście (kan. 391 § 2 KPK/83) [Pawluk 1991, 34-35].

Zarówno d'Ors przez pojęcie *auctoritas*, jak i Benedykt XVI przez termin *communio hierarchica* podkreślają zatem trzeci wymiar jedności Kościoła Katolickiego, tak zwany węzeł społeczny, zwany inaczej hierarchicznym (*vinculum sociale seu hierarchicum*), przypomnijmy, że zgodnie z teorią Bellarmina katolików łączą trzy więzły jedności, *vinculum symbolicum* (węzeł wyznania wiary), *vinculum liturgicum* (węzeł liturgii – sakramentów), i wspomniany *vinculum sociale seu hierarchicum* [Pawłowski 2015, 192].

W ten sposób można dojść do wniosku, że *potestas sacra* ma dualistyczny sakralno-jurysdykcyjny charakter. Na wymiar sakralny składałyby się *vinculum symbolicum* i *vinculum liturgicum*, natomiast na wymiar jurysdykcyjny *vinculum sociale seu hierarchicum*. Zdaniem Skoniecznego obie „natury” *potestas sacra* – władza święceń (sakramentalna) i władza rządzenia (jurysdykcyjna) – wzajemnie się przenikają, są wewnętrznie i nierozdzielnie związane, a dają się odróżnić tylko pojęciowo [Skonieczny 2013, 30-37].

⁸ Benedictus PP. XVI, Discurso del papa Benedicto XVI a los obispos nombrados en los últimos doce meses (21.09.2006), https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/es/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060921_convegno-vescovi.html [dostęp: 20.02.2024].

Zdaniem Mörsdorfa Sobór Watykański II zdołał zjednoczyć te dwie władze, kładąc kres rozdziałowi między konsekracją a urzędem. Jedność ta wynika z faktu, że obie mają to samo źródło: sakrament święceń. W ten sposób uniknięto zdaniem kanonisty ryzyka instrumentalizacji władzy. Autor utrzymuje jednak, że władza święceń i władza jurysdykcji nie są identyczne, mimo że są częścią *potestas sacra*. Różnica między nimi jest funkcjonalna i występuje w ramach głębokiej koordynacji i komplementarności. W ten sposób władza jurysdykcyjna jawi się jako zasada regulująca wykonywanie władzy święceń: ponieważ władza święceń – nieusuwalna i trwale skuteczna – może być wykonywana źle, dlatego musi podlegać kontroli autorytetu kościelnego. Tak więc funkcją władzy jurysdykcyjnej będzie porządkowanie życia Kościoła za pomocą prawa. Dla Mörsdorfa cała władza w Kościele jest władzą sakralną, ponieważ źródłem władzy jest konsekracja biskupia. Ale to jedyne źródło władzy ma z kolei dwa kanały poprzez które udziela *potestas*: konsekrację ministerialną i *missio canonica*. Tak więc, według autora, *missio canonica* polega na przekazaniu określonego *munus*, określonego zadania lub powierzeniu określonej grupy wiernych/terytorium. *Missio canonica* ma zatem charakter rozgraniczenia, a zatem wyzwolenia powszechnej władzy episkopalnej, sakramentalnie przekazanej i istotowo ugruntowanej. Nie jest to jednak coś przypadkowego w odniesieniu do *potestas iurisdictionis*, ponieważ struktura zewnętrzna – element osobowy – jest istotnym elementem wspólnoty ludzkiej, a zatem także Kościoła, *potestas iurisdictionis* nie może być ważnie ukonstytuowana, dopóki nie zostanie jej przypisana misja kanoniczna [Mörsdorf 2008, 235-79].

Tak rozumiana *potestas sacra* może być zatem wykonywana tylko w *communio* Kościoła. W ten sposób *potestas sacra* nie jest ani władzą ludu Bożego, ani władzą nad ludem Bożym, lecz jest władzą w ludzie Bożym. W literaturze starochrześcijańskiej dominuje nazwa *communio* i jej korelat *excommunicatio*. Obydwa pojęcia opisują sytuację prawną ludzi ochrzczonych. Nie tylko zatem *excommunicatio*, ale również *communio* były świadomie używane jako pojęcie prawne. *Communio* to „instytucja sakramentalna” o określonych warunkach przynależności, obowiązującej dyscyplinie i organizacji. Kościół starożytny w swojej samoświadomości określa się jako *communio sacramentorum* – wspólnota ludzi złączonych przez sakramenty [Sobański 1987, 6-19].

Poprawnie można mówić zatem, że na mocy święceń kapłan jest „uprawniony” do celebracji Mszy św. [Janczewski 2007, 102-107], ale nie może

godziwie tego realizować bez inkardynacji i misji kanonicznej [Krawczyk 1980, 3-5], wydawanych poszczególnym aktem administracyjnym, których cel w kanonicznym porządku prawnym pozostaje w ścisłym związku z dobrem Kościoła pojmowanego jako *communio* [Dzierżoń 2012, 278]. Prezbiter cieszy się więc jurysdykcją do sprawowania Mszy św., gdyż prawodawca nie wymaga od niego *upoważnienia*, jak w przypadku spowiedzi św. [Skonieczny 2017, 69-72]. Trudno zatem mówić o „upoważnieniu do Mszy św.” w znaczeniu aktu zewnętrznego obligującego co do ważności wobec władzy wynikającej ze święceń. Słusznie zauważa Janczewski, że *facultas* (upoważnienie), ma naturę pełnomocnictwa i stanowi element konstytutywny aktu, natomiast w przypadku celebracji Mszy św. kapłan sprawuje ją ważnie, na podstawie samych święceń, istotnym jest zatem przede wszystkim element podmiotowy co do ważności aktu święcenia, natomiast co do godziwości i skuteczności sakramentu (odniesienia skutku prawnego *communio*) inkardynacja i misja kanoniczna [Janczewski 2011, 251-57]. Możliwości odprawiania Mszy św. nie można również traktować jako przywileju, ponieważ przywilej ma charakter stały, może jednak wygasnąć, tymczasem władza wynikająca ze święceń nigdy nie wygasa, jest więc nadużyciem pejoratywnie określanie celebracji Mszy św. jako przywileju [Dzierżoń 2012, 25-29]. Ponadto nie zawsze można też traktować uprawnienie do celebracji Mszy św. w kategorii obowiązku. Prawodawca nigdzie w KPK/83 nie nakłada na kapłanów obowiązku codziennej celebry Mszy św., ale jedynie ją zaleca (kan. 904 KPK/83) [Pérez Marín 2018, 108; Lewandowski 2021, 181-84]. Choć jednak prawodawca bezpośrednio (*explicite*) nie nakazuje codziennej celebracji Eucharystii, to jednak wymaga tego pośrednio (*implicite*) poprzez obowiązek dążenia do świętości⁹, z podwójnego tytułu przyjętego sakramentu chrztu (kan. 217 KPK/83) i święceń (kan. 276 KPK/83), dokumentach pozakodeksowych¹⁰ prawodawca powszechny dodaje, że dążenie do świętości realizuje się na pierwszym miejscu poprzez sprawowanie Ofiary eucharystycznej, gdyż celem życia kapłana jest wiec z Jezusem i Kościołem, a ta wypływa z Mszy św., w której życie prezbitera jest zakorzenione.

⁹ Więcej na ten temat zob. Lewandowski 2019, 393-403; Tenże 2021, 181-91, Tenże 2022, 27-36.

¹⁰ Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica postsynodalis de Sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione *Pastores dabo vobis* (25.03.1992), AAS 84 (1992), s. 657-804; tekst polski w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. II: *Adhortacje*, Wydawnictwo M, Kraków 2007, s. 327-418, nr 16; PO 14.

Ponadto, jak zauważył papież Paweł VI, łask w równej obfitości nie można otrzymać przez samą Komunię św., a zatem praktyka przyjmowania wyłącznie Komunii bez celebracji eucharystycznej byłaby niepełnym realizowaniem obowiązku dążenia do świętości. Również papież Paweł VI wypowiedział się przeciwko krytycznym ocenom Mszy św. prywatnej. Jego zdaniem można uznać za owocną Mszę św., którą kapłan celebrował prywatnie, ale według przepisów Kościoła i prawowitych tradycji, z jednym ministrantem usługującym i odpowiadającym. Taka bowiem Msza św. przynosi nie mało, lecz bardzo wiele szczególnych łask służących ku zbawieniu samego kapłana i wiernych, całego Kościoła i świata¹¹.

Msza św. staje się obowiązkiem *sensu stricte* z prawa pozytywnego (kan. 948-949 KPK/83) i naturalnego, kiedy została przyjęta przez kapłana ofiara z intencją sprawowania Eucharystii w konkretnej intencji [Lewandowski 2019, 135-39], jak również, kiedy z racji pełnionego urzędu prezbiter jest zobligowany do odprawienia Mszy św. *pro populo* (kan. 388, 534 KPK/83) [Sitarz 2006, 99-101], nadto celem zrealizowania kan. 222 § 1 i kan. 1246 § 1 KPK/83, a więc uczestnictwa w Eucharystii w niedziele i święta nakazane [Mazur 2021, 95-101]. Ostatecznie obowiązek odprawienia Mszy św. zachodzi również w przypadku binacji, gdy brakuje kapłanów i zachodzi słuszna przyczyna (*iusta causa*) oraz w przypadku trynacji w niedziele i święta nakazane, gdy nie ma dostatecznej liczby prezbiterów i zachodzi konieczność duszpasterska [Kodzina 2013, 157-58]. Obowiązek codziennej Mszy św. może zająć jednak nie tylko na mocy ustawy kościelnej, ale również zwyczaju prawnego [Lewandowski 2017, 132-34]. W historii Kościoła wspomina się celebriansów, którzy celebrowali jednego dnia od 7 do 9 Mszy św., jak żyjący na przełomie VIII i IX w. papież Leon III. Papież Paschalis I (817-824) stwierdza jasno i wyraźnie, że Mszę św. można celebrować każdego dnia, „każdego dnia bowiem grzeszymy przynajmniej lekko”, dlatego Chrystus Pan codziennie się ofiaruje za nas mistycznie [Pastuszko 1994, 104]. Powyższe praktyki świadczą nie tyle o obowiązku, co o zwyczaju, który umożliwia codzienną celebrację Mszy św. W specyficznym przypadku zwyczaj prawny co do codziennej Eucharystii przechodzi z możliwości w obowiązek, gdy chodzi o Msze tzw. „gregoriańskie” [Bejda 2020, 9-67].

¹¹ Paulus PP. VI, Litterae encyclicae *Mysterium Fidei* (03.09.1965), AAS 57 (1965), s. 753-74, nr 3.

2. Władza wymagana prawem do zarządu ofiarami mszalnymi

Z biegiem czasu *communio* stało się pojęciem technicznym dla oznaczenia Eucharystii. W praktyce zatem desygnaty nazw *communio* i *potestas sacra*, przestały się coraz bardziej pokrywać, gdyż w miejsce *communio* pojawiła się nowa nazwa *societas cristiana*, w której powinno się praktykować *communio*. Władza w Kościele zaczęła zatem być pojmowana jako władza w społeczności doskonałej (*societas perfecta*), na wzór władzy i społeczności państwowej, czego rezultatem była pierwsza kodyfikacja w historii Kościoła katolickiego z 1917 r. [Sobański 1987, 6-19].

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.¹² tylko duchowni mogli wykonywać władzę święceń i jurysdykcji. Przepis, który był zawarty w kan. 118 KPK/17 i którego brzmienie wskazywało na rozróżnienie między dwoma rodzajami władzy: święceń i jurysdykcji, rozróżnienie, to opierało się na pochodzeniu każdej z nich. Tak więc władza święceń była posiadana tylko przez tych duchownych, którzy otrzymali prezbiterat na mocy prawa Bożego. Natomiast władza jurysdykcyjna, choć również przysługiwała wyłącznie duchowieństwu – zgodnie z doktryną swoje źródło miała w prawie kościelnym. Niektórzy autorzy, jak wspomniany wcześniej Mörsdorf, interpretowali Sobór Watykański II jako zniesienie rozdziału między władzą święceń, a władzą jurysdykcyjną. Dla nich konstytucja *Lumen gentium*¹³, w nr. 21, utożsamiała obie władze, powracając w ten sposób do idei władzy pierwszego tysiąclecia, w której to separacja, właściwa drugiemu tysiącleciu, nie istniała [García-Nieto Barón 2023, 210].

Dla Bertramsa wykonywanie władzy jurysdykcyjnej z konieczności wiąże się z posiadaniem sakramentu święceń, nie ma zatem możliwości, aby świecki mógł dokonać aktu, który implikuje władzę. W rzeczywistości twierdzi on, że kiedy historia pokazuje przypadki świeckich sprawujących taką władzę, zawsze należy je zakwalifikować jako nadużycia. Dla autora świeccy są jednak zdolni do sprawowania władzy publicznej w Kościele w niektórych przypadkach, ponieważ nie każda władza publiczna implikuje władzę jurysdykcyjną. Jednak inni autorzy nie postrzegali tego w ten

¹² *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej: KPK/17].

¹³ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 104-63.

sposób. Różnica ta doprowadziła do konfrontacji odmiennych stanowisk w pracach nad kodyfikacją KPK/83 [Bertrams 1972, 526-27].

Correcco, ze swojej strony, uważa, że problem władzy musi być rozwiązany z teologicznego punktu widzenia: nie jest to kwestia techniki prawnej. W rzeczywistości autor potwierdza, że KPK/83 podszedł do tej kwestii z pozycji pozytywistycznej, ponieważ przyjął, przynajmniej formalnie, podział władzy właściwy państwu, rozróżniając władzę ustawodawczą, administracyjną i sądowniczą [Correcco 1984, 198-201].

Zdaniem Sobańskiego konsekwentnym następstwem odejścia od *ius naturalizmu* i przyjęcia przez prawodawcę konceptu pozytywistycznego jest wykład wyłożony w kan. 130-144 KPK/83 na temat modelu władzy rządzenia, bez odniesienia do jurysdykcji czy równoznacznego pojęcia. Szczególnie wyraźnie jawi się to zdaniem Sobańskiego w prawie dotyczącym sakramentów. Szafarstwo sakramentów zgodnie z przepisami KPK/83 nie jest aktem władzy święceń i jurysdykcji, lecz jedynie władzy święceń. A zatem brak mu wewnętrznego związku z władzą rządzenia. Obok wiary i sakramentów pojawiły się inne, wtórne czynniki wyznaczające status członka wspólnoty [Sobański 1987, 16-19]. Obiektywne i subiektywne, gdyż niektóre z wymogów są łatwe do obiektywnej oceny, takie jak wykształcenie techniczne lub zawodowe. Inne jednak są bardziej subiektywne do oceny, takie jak dobra reputacja kandydata, integralność moralna lub odpowiednie świadectwo życia. Warunki te pokazują, że Kościoła nie można porównać do struktury biurokratycznej lub struktury zatrudnienia, ale że istnieje nadprzyrodzona logika, która wykracza poza funkcję samego rządu i która ściąga za sobą pewne wymagania [García-Nieto Barón 2023, 223].

Zasadniczym problemem było określenie pochodzenia władzy, czy *munus* i *potestas* są utożsamiane. Kwestia różnych interpretacji może wydawać się teoretyczna, bez konsekwencji na poziomie praktycznym. Jednak tak nie jest, ponieważ z praktycznego punktu widzenia chodzi o sposób pojmowania władzy papieża i biskupa diecezjalnego, o to, czy świeccy w Kościele mogą otrzymywać urzędy, które wiążą się z wykonywaniem władzy rządzenia [tamże, 258].

Pierwsza grupa kanonistów uważała, że władza, jako nadana przez Chrystusa, wywodzi się z konsekracji biskupiej, a *missio canonica* ustanawia sposób, w jaki ma być wykonywana, ale nie wpływa na władzę. Druga grupa uważała, że władza jest nadawana częściowo przez święcenia, a częściowo

przez *missio canonica*, przy czym oba elementy są konieczne. Dla ostatniej grupy święcenia biskupie są ontologicznym fundamentem władzy rządzenia, która jest przekazywana przez *missio canonica*, dla nich możliwa jest decentralizacja i delegowanie władzy [García-Nieto Barón 2023, 207].

Zdaniem García-Nieto Barón stanowisko trzeciej grupy okazało się wiążące dla prawodawcy powszechnego [tamże, 216]. Uznany przedstawicielem trzeciej grupy kanonistów był Hervada. Według tego autora, zgodnie z trójpodziałem *munus* dokonany na Soborze, należy dokonać rozróżnienia między władzą święceń i jurysdykcji. Władza święceń jest nabywana wraz z sakramentem i umożliwia podmiotowi sprawowanie sakramentów. Natomiast władza jurysdykcyjna odnosi się do zdolności organizowania, kierowania i zarządzania życiem Kościoła. Dla Hervady ta ostatnia jest w pełni posiadana przez tych, którzy otrzymali święcenia biskupie, a z kolei dopuszcza szeroką dekoncentrację, która jest realizowana poprzez misję kanoniczną. Chociaż zwykle ta dekoncentracja przypada osobom wyświęconym, autor przypomina nam, że ciągła praktyka w odniesieniu do organów drugorzędnych ujawnia, że do ich wykonywania święcenia nie są konieczne, ponieważ nie działają one *in nomine Christi*, ale w każdym razie *in nomine Papae* lub *in nomine episcopi*, które są źródłem jurysdykcji. W związku z tym nie ma potrzeby chrystokonformacji (*cristoconformación*), ponieważ urzędy te nie są urzędami, w których wymagane są święcenia, dlatego nie znajduje w ich przypadku zastosowania kan. 129 § 2 KPK/83 [Hervada 2014, 224-28].

Jak pisze Ghirlanda na tej linii znajdują się nr. 5 zasad i kryteriów funkcjonowania Kurii rzymskiej konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium* oraz art. 15 konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium*¹⁴, które rozstrzygają kwestię zdolności świeckich do przyjmowania urzędów i implikują wykonywanie władzy rządzenia w Kościele przez świeckich pod warunkiem,

¹⁴ Każda instytucja kurialna wypełnia swoją misję na mocy władzy otrzymanej od Biskupa Rzymskiego, w imieniu którego działa z władzą zastępczą w sprawowaniu jego *munus* prymacjalnego. Z tego powodu każdy wierny może przewodniczyć dykasterii lub organowi, biorąc pod uwagę szczególnie kompetencje, władzę rządzenia i pełnione przez nie zadania. Francesco, Costituzione Apostolica *Praedicate Evangelium* sulla Curia Romana e il suo servizio alla Chiesa nel mondo (19.03.2022), „Communications” 54 (2022), p. 161-93; tekst polski: Franciszek, *Konstytucja Apostolska Praedicate Evangelium o Kurii Rzymskiej i jej służbie Kościołowi w świecie*, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/20220319-costituzione-ap-praedicate-evangelium.html [dostęp: 15.02.2024].

że nie wymagają one przyjęcia święceń kapłańskich i pośrednio potwierdzają, że władza rządzenia w Kościele nie pochodzi z sakramentu święceń, ale z misji kanonicznej, w przeciwnym razie postanowienia samej konstytucji apostołskiej nie byłyby możliwe [Ghirlanda 2022].

Betti wyjaśnia, że we wspomnianej Komisji ds. opracowania Kodeksu Prawa Kanonicznego dyskutowano nad różnymi stanowiskami doktrynalnymi dotyczącymi wykonywania władzy rządzenia przez świeckich. W rzeczywistości pierwsza propozycja opracowania kanonu używała słowa „uczestnictwo” w odniesieniu do działania świeckich we władzy. Jednak, podczas gdy niektórzy to przyznawali, inny sektor bronił absolutnej niezdolności nie wyświęconych do sprawowania *potestas*. Bardziej radykalny obóz wzywał do usunięcia drugiej części kan. 129 KPK/83, aby uniknąć jakichkolwiek odniesień do świeckich we władzy rządzenia. Inni sugerowali, aby czasownik „współpracować” uprościć do „pomagać”. Ostatecznie zdecydowano się zmienić słowo „uczestniczyć” na „współpracować”, stąd zapis kodeksowy być może w sposób niedostatecznie dobitny oddaje idee prawodawcy [Betti 1983, 628-47].

Przykładem zastosowania takiej koncepcji władzy w kwestii zarządu finansami diecezjalnymi mogą być normy Konferencji Episkopatu Hiszpani, w których nie wykluczono świeckich z zarządu, a jednocześnie podkreślono ich niejednokrotnie profesjonalne kwalifikacje¹⁵.

3. Od *ius naturalizmu* do pozytywizmu prawnego w prawie o ofiarach mszalnych

Należy w pierwszej kolejności docenić wartość badań na gruncie teorii *ius naturalistycznych*. Aplikując definicję sprawiedliwości Hervady w kontekście ofiar mszalnych, zauważamy, że obowiązek zapewnienia rzeczy, czyli Mszy św., oraz równoczesny obowiązek złożenia ofiary mszalnej, nie opiera się przede wszystkim na sprawiedliwości rozumianej jako cnota kapłana czy wiernego świeckiego (moralności). W centrum nie stoi bowiem cnota sprawiedliwości, lecz prawo (*lex*), które określa należność. W przypadku ofiar mszalnych chodzi zatem o utrwalony zwyczaj składania ofiar podczas

¹⁵ Conferencia Episcopal Española, *Una casa de cristal El camino de la transparencia y el buen gobierno en la Iglesia* (09.03.2021), /<https://www.conferenciaepiscopal.es/wp-content/uploads/2021/03/Una-casa-de-cristal-Resumen.pdf> [dostęp: 15.02.2024], s. 25.

zamawiania intencji Mszy św. Ten zwyczaj stanowi podstawę prawną dla tytułu należności, który związany jest nie z osobami, lecz z rzeczami. To, co jest sprawiedliwe, precyzyjnie odpowiada temu, co się komuś należy – bez przesady, ale i bez niedomiaru, zgodnie z precyzyjnym sformułowaniem Hervady. Kto daje mniej, nie spełnia swojego zobowiązania, nie dostarcza drugiej stronie tego, co jej przysługuje, co jej się należy, co stanowi akt niesprawiedliwości. Natomiast ten, kto daje więcej, ofiarowuje coś, co mu nie przysługuje, wykazując wielkoduszność. Stąd wynika, że to, co jest sprawiedliwe, równa się temu, co się komuś należy. Dla wiernego proszącego o Mszę św. w konkretnej intencji, to, co mu się należy, to właśnie ta konkretna Msza, o którą prosi. Z kolei dla kapłana, to, co mu się należy ze strony tego wiernego, to konkretna ofiara, którą składa wierny [Hervada 2011, 22-42].

R. Kantor zauważa, że istnienie prawa jest początkiem cnoty sprawiedliwości, a nie odwrotnie [Kantor 2017, 149]. Innymi słowy, prawo (*ius*), czyli rzecz, w tym przypadku ofiara, zobowiązuje kapłana do dotrzymania umowy, niezależnie od tego, czy jest on z natury sprawiedliwy czy niesprawiedliwy. W sytuacji, gdy wierny prosi o zastosowanie intencji, drugorzędne jest to, czy jest to osoba święta czy osoba stosująca niskie standardy moralne.

Zdaniem P. Lewandowskiego, uczciwa rekompensata dla kapłana pełniącego świętą posługę wynika nie tylko ze zwyczaju, lecz także z prawa naturalnego. Zgodnie z postanowieniami kan. 948 KPK/83, przyjęcie jakiegokolwiek ofiary od wiernego zobowiązuje kapłana do aplikowania jego intencji zgodnie z zawartą umową, co tworzy tzw. „węzeł sprawiedliwości”. Podstawy prawne dla zawierania tego rodzaju umów można odnaleźć w długotrwałym zwyczaju, o którym stanowi kan. 945 KPK/83 [Lewandowski 2019, 171].

P.V. Pinto, powołując się na ogólną zasadę sformułowaną w kan. 848 KPK 83, zaznacza, że kapłani powinni troszczyć się o to, aby potrzebujący nie byli pozbawieni pomocy sakramentów z powodu ubóstwa. Według jego przekonania, sam fakt ich przynależności do Kościoła gwarantuje im prawo dostępu do łask sakramentalnych, a nie jedynie tytuł wynikający ze złożonej ofiary [Pinto 2001, 575].

Z drugiej strony należy zauważyć dorobek kanonistyki w zakresie rozwoju koncepcji prawa pozytywnego regulującego doczesne dobra Kościoła, a szczególnie ewolucję w rozumieniu pojęcia własności, która w przypadku osób powołanych do pełnienia urzędów w Kościele nie może ograniczać

się do kapitalizacji dóbr dla celów prywatnych, nie związanych, a nawet sprzecznych z misją zbawienia dusz. M. Villey lokalizuje początki rewolucyjnego rozumienia prawa własności w ramach doktryny kanonistycznej Kościoła przy okazji średniowiecznej polemiki między zakonem franciszkańskim a papieżem [Villey 1976, 44-81]. Św. Franciszek z Asyżu, założyciel zakonu franciszkanów, ustanowił regułę ubóstwa dla swoich zakonników, ale w rzeczywistości franciszkanie, podobnie jak inne zakony, posiadali dużo ziemi i majątku. Tę pozorną sprzeczność próbowano rozwiązać uciekając się do *fictio iuris*, zgodnie z którą własność dóbr w rzeczywistości odpowiadała Stolicy Apostolskiej, która scedowała ich „użytkowanie” na zakon franciszkanów, który z własnej woli zrzekłby się możliwości stania się właścicielem. Jednak papieżstwo, w osobie papieża Jana XXII, próbowało zwrócić uwagę na fikcyjność tej sytuacji rozróżnienia między własnością a stałym użytkowaniem dóbr, stawiając tym samym franciszkanów przed alternatywą przyjęcia statusu właścicieli lub nielegalnych użytkowników dóbr. Część zakonu franciszkańskiego, grupa spirytualistyczna, która chciała bronić czystości zasady ubóstwa do samego końca, sprzeciwiła się papieżowi. Wśród nich był Wilhelm z Ockham, który sprzeciwiał się postanowieniom Jana XXII, prowadząc ruch konfrontacji z papieżem. Ockham uważał, że Papież nadużywał pojęcia *ius*, które dla Papieża było dobrem, z którego korzystał, podczas gdy dla Wilhelma Ockhama była to władza nad tym dobrem, usunięta z publicznej dostępności. W ten sposób dokonał rozróżnienia między *ius poli*, prawem do korzystania z własności, a *ius fori*, prawem do domagania się własności, uznając, że *ius poli*, czyli prawo do korzystania z własności przez franciszkanów, było całkowicie zgodne ze ślubem ubóstwa, który złożyli, ponieważ *ius fori*, czyli warunek własności, był im obcy. W ten sposób dokonano rozróżnienia między pozycją zajmowaną w odniesieniu do własności świeckiej, która była posiadana w tytule właściciela, z pełną mocą dysponowania, a zwłaszcza odwoływania się do sądów, a tą istniejącą w odniesieniu do własności Kościoła, która była posiadana jedynie w celu sprawowania urzędu, jako administratorzy boskiego celu. Krótko mówiąc, jest to ujęcie prawa w sensie subiektywnym, oderwanym od jego przedmiotu. Ten sposób jego rozumienia wykroczył poza prace Wilhelma z Ockham i został później przejęty przez czołowych przedstawicieli hiszpańskiej szkoły prawa naturalnego, takich jak Luis de Molina czy Francisco Suarez, jako moc swobodnego używania i dysponowania rzeczą [Skomiał 2019, 171-99; Villey 1976, 44-81].

Jak stwierdza Cuevillas, w swojej teorii prawa Molina wskazuje na potrzebę rozumu i woli dla jego genezy, próbując przezwyciężyć antagonizm między intelektualizmem a woluntaryzmem w odniesieniu do politycznej roztropności. Prawo miałoby być roztropnym, politycznym i trwałym aktem tych, którzy sprawują najwyższą władzę. Wymóg dobra wspólnego jako celu prawa jest wyrażony u Moliny w wymogu, aby było ono ogłaszane wobec wszystkich uczestników społeczności [Cuevillas 1954, 103-16].

Zdaniem Calvillo, Suarez utrzymuje tezę pośrednią między intelektualistami a woluntarystami. Opowiada się za trzecią, zgodnie z którą prawo w ogóle składa się z aktu, który jest na równi z intelektem i wolą. Prawo jest aktem intelektualnym, o ile zawiera racjonalne determinacje mające na celu uporządkowanie aktywności istot obdarzonych rozumem; ale rozpatrywane w prawodawcy prawo zakłada, oprócz momentu intelektualnego, akt woli, na mocy którego wiąże tych, do których jest skierowane [Calvillo 1945, 107-14].

Opinie te podziela Sobański, wyjaśniając, że na naukę kanonistów aż do czasów współczesnych wpłynął w sposób decydujący F. Suarez. Jego tok myślowy jest odwrotny niż u św. Tomasza z Akwinu. Suarez nie wychodzi w swoim toku wnioskowania od zachowania zorientowanego na dobro wspólne, lecz od dobra wspólnego na zachowanie jednostek, ponieważ w jego mniemaniu troska o dobro wspólne należy przede wszystkim do ustawodawcy. Ponadto, jak zauważa Sobański, Suarez wprowadził podział na przyczynę bliższą stanowionego prawa, którą według niego jest zgoda społeczności, oraz przyczynę pierwszorzędną, czyli podstawową, którą widział w zgodzie prawodawcy. Pierwsza powoduje zwyczaj co do faktu (stan faktyczny), druga co do prawa (stan prawny). Pogląd Suareza został powszechnie przyjęty w kanonistyce i cieszy się uznaniem również autorów współczesnych. Jak pisze Sobański „niedwuznaczne jego echo brzmi zarówno w kodeksie z 1917 r., jak i w kodeksie z 1983 r.” [Sobański 2001, 132].

Opinię Sobańskiego potwierdzają też inni kanoniści, jak pisze Munier, pomimo pozornej stałości definicji i komentarzy na temat *proprietas*, autorzy kościelni, w większości, nie opowiadają się za absolutnym panowaniem własności, bez ograniczeń i kontroli. Ich odniesienia do prawa naturalnego, ich troska o poszanowanie norm moralności, nadają ich ekspozycjom nową orientację; nie jest to już kwestia abstrakcyjnego ideału własności kwirytarnej (*ius*), rodem z prawa rzymskiego, która była, co do zasady indywidualistyczna [Munier 1962, 478]. Ponadto znawcy doktryny Tomasza z Akwinu

zwracają uwagę, że Akwinata nie opowiadał się za absolutną niezmiennością prawa naturalnego, ale za nienaruszalne uważał jedynie jego *principia*, co podkreśla Andrzejuk, uprawnienia naturalne nie są wprost tym samym co prawo naturalne, ale są wyrazem jakiejś naturalnej sprawiedliwości, której poczucie jest dość powszechne wśród ludzi. Tomasz wiąże je z „naturą rzeczy” (*natura rei*), lecz w tym wypadku nie utożsamia jej z niezmienną istotą bytu, lecz rozumie bardziej potocznie. Świadczy o tym Tomaszowe przekonanie, że uprawnienia naturalne nie są niezmiennie i bezwzględne (absolutne) [Andrzejuk 2019, 17-18].

Z tym stanowiskiem, opisującym podstawy teoretyczno-prawne norm o wykorzystaniu ofiar mszalnych na cele Kościoła partykularnego i powszechnego, nie zgadza się Pastuszko, utrzymując, że w przypadku prawa dotyczącego ofiar mszalnych prawodawca ostatecznie opowiedział się za *ius* naturalizmem. KPK/17 nie zawierał sformułowania stwierdzającego, że składanie ofiar mszalnych przyczynia się do dobra wspólnoty Kościoła. Jednak ta prawda istniała w świadomości wiernych od dawna. Dlatego też zdaniem Pastuszko próbowano skorzystać z okazji i uwzględnić ją w normie. Już w „*Communicationes*” z 1972 r.¹⁶ pojawiła się zapowiedź takiej normy, a w schemacie prawa o sakramentach świętych z 1975 r. znalazł się tekst proponowanego kanonu. Kanon ten w § 1 stanowił, że wierni składający ofiarę mszalną w celu aplikowania owoców Mszy św. zgodnie z ich intencją przyczyniają się do dobra Kościoła, biorą udział w organizacji kultu, wykonują zobowiązania i wspierają różne dzieła Kościoła. W § 2 dodano, że władzy kościelnej, zwłaszcza biskupowi diecezjalnemu, któremu przypada opieka nad potrzebami Kościoła i utrzymaniem duchownych, przysługuje prawo wydania przepisów, uwzględniających wolę ofiarodawców¹⁷. Te przepisy miały określać cele, na jakie przeznaczają się ofiary mszalne, lub ustalać, czy kapłani, którzy je przyjęli, mogą zatrzymać je dla siebie, pod warunkiem, że w ciągu dnia kapłan może przyjąć dla siebie jedynie jedną ofiarę. Główną myślą tego tekstu jest to, że ofiara mszalna składana jest nie tylko dla konkretnego kapłana, ale również dla społeczności Kościoła. Jest to w pełni zgodne z duchem i wartościami kanonicznymi. Natomiast mniej jasne jest stwierdzenie, że to biskup diecezjalny ma zarządzać

¹⁶ „*Communicationes*” 4 (1972) 58, p. 9-13.

¹⁷ W. Onclin (relator), *De oblata ad missae celebrationem stipe*, p. 57-59; M. De Nicolò (relator), *De oblata ad missae celebrationem stipe*, p. 430-39.

wszystkimi ofiarami mszalnymi na dwa sposoby: poprzez określanie celów, na jakie ofiary mszalne będą przeznaczone, lub przez przekazywanie całkowitej lub części przyjętych ofiar mszalnych dla tych kapłanów, którzy je przyjęli. Obydwa te uprawnienia miały na celu umożliwienie biskupom przejścia ofiar mszalnych na rzecz Kościoła partykularnego, co jest ich pozytywną stroną [Pastuszko 1986, 118-19; Lewandowski 2021, 184-91].

Jednak oba te uprawnienia mają także negatywne strony. Zauważmy bowiem, że jeśli biskup określi cele kościelne, na osiągnięcie których trzeba przekazać wszystkie ofiary mszalne w całości, to kto będzie zobowiązany do aplikowania owoców Mszy św. z racji przyjętych ofiar mszalnych? Inaczej mówiąc, kto poniesie odpowiedzialność za wypełnienie zobowiązań – kapłan, który zobowiązał się aplikować owoce Mszy świętej w chwili przyjmowania ofiary mszalne, czy biskup, który ostatecznie decyduje o dysponowaniu ofiarami mszalnymi, przyjętymi przez kapłana? Pytanie to jest uzasadnione, ponieważ wcześniej kapłan miał obowiązek aplikowania owoców Mszy św., ale też właśnie on, jako przyjmujący ofiary mszalne, miał prawo nimi dysponować. Jeśli uprawnienie do dysponowania ofiarami mszalnymi zostanie przeniesione z kapłana na biskupa diecezjalnego, czy zobowiązanie kapłana będzie nadal istnieć? Jeśli zaś chodzi o drugie uprawnienie, można zapytać, dlaczego miałby być potrzebny akt prawny ze strony biskupa diecezjalnego, aby kapłan mógł przyjąć ofiarę mszalną, aplikować owoce Mszy św. zgodnie z intencją ofiarodawcy, a następnie dysponować przyjętą ofiarą? Dotychczasowa praktyka zezwalała kapłanom na dokonywanie tych czynności bez bezpośredniej interwencji biskupa miejscowego. Ponadto, jak pogodzić zarządzanie ofiarami przez biskupa z wolą ofiarodawców, którzy zazwyczaj życzą sobie, aby to właśnie kapłan przyjmujący ofiarę mszalną korzystał z przekazanej mu ofiary? Według Pastuszko, takie rozwiązanie kwestii dystrybucji ofiar mszalnych nie byłoby obce Kościołowi, ponieważ rozważano ustanowienie takiego prawa na szczeblu Kościoła powszechnego. Ostatecznie jednak prawodawca zrezygnował z tej propozycji i przyjął wyraźnie inny kierunek [Pastuszko 1986, 120].

W praktyce znajdujemy jednak przykłady z prawa partykularnego, kiedy sprawiedliwość legalna przeważa nad sprawiedliwością naturalną rozumianą personalistycznie, gdyż, prawodawcy oscylują między dwoma stanowiskami. Według jednego podejścia, prawo kościelne przyczynia się do budowania, umacniania i wyrażniania wspólnoty Kościoła poprzez zagwarantowanie autentyczności elementów, w których realizuje się zbawienie, czyli

słowa Bożego i sakramentów. Celem prawa jest również ochrona wspólnoty wiary. Według drugiego stanowiska, prawo kościelne spełnia swoją funkcję, gwarantując i promując realizację praw subiektywnych w Kościele. Ma ono za zadanie urzeczywistniać, chronić i wspierać Kościół jako instytucję wolności, umożliwiając oraz wspierając życie wiernych, które oparte jest na odpowiedzialnej wierze [Sobański 2003, 97-98].

W kontekście ofiar mszalnych ustawodawcy partykularni zdecydowanie preferują wspólne rozliczanie ofiar mszalnych między duszpasterzami parafialnymi, zgodne z doktryną *ius* naturalistyczną. Dokonuje się to na zasadzie „kumulusu”. Co do zasady ofiary składa się do wspólnej kasy, zapisując ich wysokość w księdze intencji mszalnych. Po upływie określonego czasu, najczęściej miesiąca, ofiary za odprawione Msze św. dzielone są w równych częściach między proboszczem i wikariuszami. Wyjątek stanowi diecezja tarnowska, w której ofiary mszalne oddaje się do „wspólnoty”, co skutkuje pobraniem przez proboszcza 25% dodatku funkcyjnego¹⁸ [Lewandowski 2019, 223].

Analogicznym przykładem, z punktu widzenia odgórnej regulacji prawa własności, jest zapis prawa partykularnego diecezji częstochowskiej, w którym prawodawca od ogólnej sumy dochodu z ofiar mszalnych stanowi, że odlicza się 10% dla organisty i 5% dla kościelnego¹⁹ [tamże, 224].

Z punktu widzenia ściśle *ius* naturalistycznego przepisy te są ingerencją w prawo własności jednostki, jednakże według doktryny pozytywistycznej są zgodne z prawem, gdyż nie jest możliwa implikacja do wniosku, że norma jest niesprawiedliwa. Ten rodzaj spełnienia równości, to sprawiedliwość legalna, oparta na założeniu, że osoba zaciąga dług wobec zbiorowości, dlatego wspólnota może się domagać od jednostki, aby przyczyniła się do dobra wspólnego, poprzez redystrybucję dóbr. Różnica między

¹⁸ IV Synod Diecezji Tarnowskiej. *Ad imaginem ecclesiae universalis (Lumen Gentium 23)* (13.03.1986), Kuria Diecezjalna, Tarnów 1990, stat. 424 § 2, 1; Biskup Tarnowski, *Dekret wprowadzający całkowitą wspólnotę dochodów kapłańskich w diecezji tarnowskiej* (27.08.1994), *Currenta* 144 (1994), nr 4, art. 1-4; Tenże, *Zarządzenie* (28.08.2000), *Currenta* 150 (2000), nr 4, art. 2-3. V Synod Diecezji Tarnowskiej nie odnosi się wprost do tego zagadnienia, ale jednocześnie prawodawca partykularny zapowiada promulgację odrębnego dekretu w zakresie zarządzania ofiarami mszalnymi. *V Synod Diecezji Tarnowskiej. Statuty*, Biblos, Tarnów 2024, stat. 601.

¹⁹ Arcybiskup Metropolita Częstochowski, *Statut Organisty w Archidiecezji Częstochowskiej* (27.11.2009), „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” nr 3-4 (2010), s. 115-16, art. 40.

teorią *ius* naturalistyczną a pozytywizmem prawnym polega jednak na tym, że w przypadku teorii *ius* naturalistycznej tylko wierny składając ofiarę mszalną mógłby zwrócić uwagę na status kapłana, jego zdolności, wkład w społeczeństwo oraz potrzeby i złożyć wyższą ofiarę. W przypadku tych norm, to prawodawca zgodnie z doktryną wywodzącą się od czasów Suareza, kierując się dobrem wspólnym ustanawia, że proboszcz dostanie więcej niż pozostali kapłani, a organista i kościelny otrzymają część przychodów uzyskanych przez prezbiterów, choć nie wynika to wprost z woli wiernych [Sobański 1991, 45; Hervada 2011, 22-36]. Innym przykładem jest prawodawstwo biskupów prowincji Madryt, którzy korzystając z przepisu kan. 952 § 1 KPK/83 stanowią w p. 1, że stypendium ustalone w diecezjach prowincji kościelnej Madryt za odprawianie i sprawowanie Mszy św. wynosi minimum 8 euro. Ponadto w p. 2 stanowią, że stypendium za odprawianie i sprawowanie Mszy gregoriańskich wynosi minimum 300 euro²⁰. Jest to przykład aktualizacji normy powszechnej z prawa pozytywnego w warunkach lokalnych, które jednak nie wyklucza zasady słuszności. Jak pisze Sobański, według doktryny prawnej Suareza stosowanie zasady słuszności jest możliwe w trzech przypadkach, po pierwsze, gdy ustawa utraciła swój cel, to znaczy, jej przestrzeganie przyniosłoby w konkretnym przypadku ciężką szkodę, po drugie, gdy ma miejsce kolizja ustaw i po trzecie, gdy przestrzeganie ustawy byłoby możliwe jedynie z nadzwyczajnymi trudnościami, nie odpowiadającymi intencji prawodawcy [Sobański 2001, 132-33].

A zatem możliwe jest stosowanie w materii prawa kanonicznego o ofiarach mszalnych nie tylko norm opartych o prawo naturalne, ale również norm z prawa pozytywnego, które nie stanowią bynajmniej pogwałcenia zasady sprawiedliwości, jeżeli respektuje się przy tym ogólne reguły i cele wynikające z natury prawa kanonicznego, co więcej realizuje się przez te normy idea sprawiedliwości dystrybutywnej, czyli równości, która nie wynika z tytułu do posiadania rzeczy (*ius*), ale takiej równości, która opiera się na proporcji pomiędzy rzeczami a osobami [Hervada 2011, 22-36]. Przykładem pozytywistycznego uregulowania normy w prawie o ofiarach mszalnych, które realizuje wspomniane postulaty jest dekret Arcybiskupa Łódzkiego z 2014 r., w którym prawodawca partykularny stanowi w nr. 26, że „Ofiary z Mszy świętych binowanych i trynowanych należy przekazywać

²⁰ Provincia Eclesiástica de Madrid, *Decreto sobre Estipendios* (23.06.2008), „Boletín oficial de las Diócesis de la Provincia eclesiástica de Madrid” nr 6 (2008), s. 524.

do Referatu Finansowego Kurii Metropolitalnej Łódzkiej. Posłużą do fundowania przez Arcybiskupa Metropolity Łódzkiego stypendiów mszalnych dla kapłanów, którzy ich nie mają (np. emerytów, rencistów, pracujących w krajach misyjnych lub w parafiach, w których wierni nie składają ofiar na stypendia mszalne)²¹. Jak komentuje Gałkowski, dotyczy to dość często sytuacji, w których kapłan nie posiada stypendiów mszalnych za Msze św. poza dniami świątecznymi. W tych dniach, binując lub trynując, zgodnie z prawem odwołuje się do zadośćuczynienia wymogowi sprawiedliwości związanemu z jego utrzymaniem, zachowując stypendia, które mógłby otrzymać w ciągu tygodnia. Wyjściem z takiej sytuacji jest literalne zastosowanie przepisu zawartego w nr. 26 analizowanego dekretu, zgodnie z którym stypendia za Msze św. binowane lub trynowane powinny być przekazane do kurii metropolitalnej. Posłużą one „do fundowania [...] stypendiów mszalnych dla kapłanów, którzy ich nie mają”, a zatem literalne zastosowanie prawa pozytywnego w miejsce indywidualistycznych rozwiązań, opartych na subiektywnej interpretacji prawa naturalnego jawi się w tym przypadku jako sposób na normalizację sytuacji i wyrugowanie nadużyć, gdyż kapłan, który odda ofiarę do Referatu Finansowego Kurii Metropolitalnej Łódzkiej, nie mając intencji mszalnych w ciągu tygodnia staje się adresatem omawianej normy z dekretu Arcybiskupa Łódzkiego i kwalifikuje się, aby „otrzymać” ofiarę mszalną, i nie musi „sam sobie jej przyznawać” [Gałkowski 2014, 86].

Jak syntetyzuje Lewandowski, ustawodawca powszechny wzywa biskupów do wprowadzenia wymagań sprawiedliwości rozdzielczej w zakresie kwestii materialnych dotyczących prezbiterów, zgodnie z nauczaniem Ojców Soboru Watykańskiego II oraz zaleceniami Stolicy Apostolskiej²². Wynagrodzenie zapewniane duchownym powinno być jednakowe dla wszystkich pracujących w tych samych warunkach i, przy uwzględnieniu ewangelicznego

²¹ Dekret Arcybiskupa Metropolity Łódzkiego w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych (09.01.2014), <https://www.archidiecezja.lodz.pl/aktualnosci/2014/01/dekret-metropolity-lodzkiego-w-sprawie-zezwolen-na-binacje-i-trynacje> [dostęp: 15.02.2024], nr 26.

²² Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de pastorali episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), p. 673-96; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 236-58, nr 16; PO 20-21; Paulus PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Ecclesiae Sanctae*. Normae de quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II decreta statuuntur (6.08.1966), AAS 58 (1966), p. 757-87; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 138-55, I, 8.

ducha ubóstwa, wystarczająco zabezpieczać godziwe utrzymanie prezbiterów, chronić konieczną wolność apostołską oraz umożliwiać im osobiste wspomaganie potrzebujących. Dykasteria do spraw biskupów zobowiązuje ustawodawcę partykularnego do przypominania całej wspólnoty diecezjalnej, włączając instytucje kościelne i samych prezbiterów, o ciążącym na wszystkich obowiązku zaradzenia tej potrzebie. W realizacji prawa duchownych do godziwego utrzymania istotna jest także solidarność kapłańska, która powinna przejawiać się w organizowaniu wzajemnej pomocy, zakładaniu określonych banków lub stowarzyszeń udzielających pożyczek na niewielki procent, a przede wszystkim w ustanawianiu specjalnych instytucji na rzecz wsparcia materialnego duchownych [Lewandowski 2019, 94].

Ponadto z punktu widzenia kościelnego prawa karnego utworzenie w diecezji centralnego funduszu intencji wyrugowałoby możliwość popełnienia przestępstwa z kan. 1383 KPK/83, w który prawodawca zakłada hipotezę, w której kapłan bezprawnie zatrzymuje dla siebie ofiary lub łączy intencje składane przez wiernych na jednej Mszy św., gdyż stosując obligację partycypacji, w funduszu wspólnym ofiar w diecezji, w wyniku niemożności zachowania ofiary przez prezbiterów nie zostaje spełniona hipoteza zawarta we wspomnianym kanonie „kto bezprawnie czerpie zysk z ofiar mszalnych”, gdyż nie czerpie w tym przypadku dochodu, ale otrzymuje uposażenie pośrednio za zgodą, przynajmniej domniemaną prawodawcy diecezjalnego, nie zachodzi więc przestępstwo opisane w kan. 1383. Jedynie w przypadku wystąpienia drugiej przesłanki komasacji intencji mszalnych w jednej celebracji, kapłan może się spotkać z brakiem aprobaty wiernych, ale nie czerpiąc bezprawnego zysku z ofiar mszalnych nie popełnia tym samym przestępstwa kanonicznego [Sánchez-Girón Renedo 2021, 654–55]. Przykładem może być Arcybiskup Diecezji Burgos, który jest upoważniony do zobowiązywania kapłanów diecezji do oprawiania Mszy św. za określoną rekompensatą, którą sam określi, w tym Mszy św. binowanych i trynowanych, jak zwarto w prawie partykularnym tej diecezji, na mocy reskryptu Dykasterii ds. Duchowieństwa z 1986 r., Prot. N. 166890/1, gdyż nadmiar przyjętych intencji parafialnych należy oddać do *Colecturia de Misas de Curia Diocesana*²³. Jak wyjaśnia Pastuszko, w niektórych przypadkach

²³ Arzobispado de Burgos, *Normas Canonicas Vigentes sobre Estipendios de Misas* (22.09.2019), <https://www.archiburgos.es/wp-content/uploads/2018/09/2-2-5-normas-canonicas-vigentes-sobre-estipendios-de-misas.pdf> [dostęp: 17.02.2024].

ordynariusze miejsca posiadają taki indult, co pozwala kapłanowi na pobieranie ofiary mszalnej z racji aplikacji drugiej lub trzeciej Mszy św. z intencją ofiarodawcy, jednak z obowiązkiem odesłania ofiary mszalnej do kurii diecezjalnej [Pastuszko 1986, 124-28; Janczewski 2006, 281-87].

Zakończenie

Ludzie przywiązują wielką wagę do modlitw kapłanów i często proszą duchownych o modlitwę za nich lub członków ich rodzin. Św. Monika tuż przed śmiercią powiedziała swojemu synowi, św. Augustynowi, aby nie martwił się pochówkiem w Ostii, z dala od jej rodzinnej ziemi. „Połóż to ciało gdziekolwiek i niech opieka nad nim nie będzie dla ciebie żadnym kłopotem. Proszę tylko o jedno: abyś pamiętał o mnie przy ołtarzu Pana, gdziekolwiek jesteś”²⁴. Zdawała sobie sprawę z wartości modlitw kapłana. W zakresie zarządu intencjami mszalnymi unikać trzeba jednak wszystkiego, co jest niezgodne z przykazaniami Bożymi oraz z przykazaniem miłości Boga i bliźniego [Saj 2021]. Dlatego tak ważne jest pojęcie *communio*, które aktualizuje się podczas każdej Mszy św. sprawowanej przez kapłana pozostającego w eklezjalnej jedności z Kościołem katolickim. Celebrowanie Eucharystii jest ponadto ważne, ponieważ dotyczy obowiązku prawnego uświęcenia się biskupów i kapłanów. Ten swoisty nakaz *communio* przejawia się, nie tylko w jedności duchowej, ale również w źródle, z którego pochodzi władza w Kościele, jest nim władza biskupa diecezjalnego i papieża, przekazywana dla dobra wspólnego poprzez sakrament święceń i misję kanoniczną. Stąd również z punktu widzenia zbawienia dusz nie jest obojętna troska na pierwszym miejscu biskupa diecezjalnego, jako jedyne ustawodawcy partykularnego w diecezji o implementację i dostosowanie norm powszechnych odnośnie do ofiar mszalnych do sytuacji i zwyczajów konkretnej diecezji oraz zarząd ofiarami mszalnymi bezpośredni w wymiarze ustawodawczym i pośredni poprzez delegację władzy wykonawczej, w duchu dobra wspólnoty.

²⁴ Augustin, *Confessiones*, w: *Patrologia Latina*, t. 32, apud Garnier Fratres, Migne, Augustinus, Paris 1886, s. 659-68; tekst polski: Augustyn, *Wyznania*, tłum. Z. Kubiak, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”, Warszawa 1982, IX, 11.

PIŚMIENNICTWO

- Andrzejuk, Andrzej. 2019. „Prawo naturalne w ujęciu św. Tomasza z Akwinu.” *The Legal Culture* 1:13-34. <https://doi.org/10.37873/legal.2019.2.1.53>
- Bejda, Henryk. 2020. *Msze Święte gregoriańskie i wieczyste*. Kraków: Rafael.
- Bertrams, Wilhelm. 1972. „Communio, communitas et societas in Lege fundamentali Ecclesiae”. *Studi generali* 61:525-51.
- Calvillo, Manuel. 1945. *Francisco Suárez: la filosofía jurídica. El derecho de propiedad*. México: El Colegio de México.
- Casanova, Juan A. 2019. „La importancia del consejo evangélico de la pobreza en la vida del sacerdote.” *Asidonense*, nr 13:137-65.
- Corecco, Eugenio. 1984. „I laici nel nuovo Codice di Diritto Canonico.” *La Scuola Cattolica* nr 2-3:194-218.
- Cuevillas, Fernando A. 1954. „Luis de Molina el creador de la idea de derecho como facultad.” *Revista de estudios políticos* nr 75:103-16.
- Dzierżoń, Ginter. 2012. „Natura przywilejów osobowych i rzeczowych (Kan. 78 §§ 1-3 KPK).” *Seminare* 31, nr 1:25-33.
- Gałkowski, Tomasz. 2014. „Przestrzeganie prawa – Na marginesie dekretu arcybiskupa metropolity łódzkiego w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych.” *Łódzkie Studia Teologiczne* 23, nr 2:77-91.
- García-Nieto Barón, María. 2023. *La presencia de la mujer en el gobierno de la Iglesia Perspectiva jurídica*. Pamplona: EUNSA.
- Garroté Bernabé, Luis J. 1999. „Existencia y ejercicio de la potestad de jurisdicción del obispo en los siete primeros siglos.” *Cuadernos doctorales* 16:258-318.
- Ghirlanda, Gianfranco. 2022. „Presentazione della Costituzione Apostolica praedicate Evangelium sulla Curia romana e il suo servizio alla Chiesa nel mondo.” <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/03/21/0192/00417.html#ghirlanda> [dostęp: 20.04.2022].
- Hervada, Javier. 2011. *Wprowadzenie do prawa naturalnego*. Kraków: Petrus.
- Hervada, Javier. 2014. *Elementos de Derecho Constitucional canónico*. Pamplona: EUNSA.
- Iniesta, Belda J. 2015. „La iurisdiction episcopalis entre el Imperio y la Christianitas: aproximación histórico-canónica a la aparición de la potestas sacra.” *Ius Romanum* 2:1-27.
- Janczewski, Zbigniew. 2006. „Binacja i trynacja Mszy świętej w koncelebrze w świetle prawa kanonicznego i liturgicznego.” *Roczniki Nauk Prawnych* 16, nr 1:285-300.

- Janczewski, Zbigniew. 2007. „Facultas ad confessiones jako akt powierzenia kapłanowi misji sprawowania sakramentu pokuty i pojednania w Kościele katolickim.” *Annales Canonici* 3:101-20.
- Janczewski, Zbigniew. 2011. *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń w porządku prawnym kościoła katolickiego*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW
- Kantor, Robert. 2017. „Sprawiedliwość w ujęciu Javiera Hervady.” W *Między wykluczeniem a dobrobytem. Refleksja nad społeczną myślą encykliki „Centesimus annus” Jana Pawła II*, red. Bartosz Bąk, Robert Kantor, Marek Kluz, i in., 149-65. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII.
- Kodzia, Jarosław. 2013. „Obowiązek sprawowania Mszy Świętej oraz jej częstotliwość: Kan. 904-905 KPK.” *Colloquia Theologica Ottoniana* 2:147-64.
- Kołodziej, Marcin. 2019. *Prawo liturgiczne Kościoła łacińskiego*. Wrocław: Poligrafia Salezjańska.
- Kowalczyk, Kacper, i Justyna Kuska. 2023. „Hieronim św.” <https://sdm.upjp2.edu.pl/ludzie/hieronim-sw> [dostęp: 01.08.2023].
- Krawczyk, Władysław. 1980. „Rola misji kanonicznej w realizacji prezbiterium diecezjalnego.” *Prawo Kanoniczne* 23, nr 3-4:3-9.
- Lewandowski, Paweł. 2017. „The Notion of Decent Support of the Clergy According to the 1983 Code of Canon Law.” *Roczniki Nauk Prawnych [English Online Version]* 27, nr 2:131-47. <http://dx.doi.org/10.18290/rnp.2017.27.2-8en>
- Lewandowski, Paweł. 2019. *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*. Lublin: Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. <http://hdl.handle.net/20.500.12153/1938>
- Lewandowski, Paweł. 2021. „The Obligation to Lead a Holy Life for Those Dispensed from Celibacy.” *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* 16, nr 2:181-91. <https://doi.org/10.32084/sawp.2021.16.2-10>
- Lewandowski, Paweł. 2022. „Wezwanie duchownych do prostoty życia według ustawodawstwa powszechnego i partykularnego w Polsce.” W *„Bądź mężny i mocny”. Materiały z konferencji i uroczystości wręczenia Księgi Jubileuszowej Księdzu Profesorowi Mirosławowi Sitarzowi*, red. Agnieszka Romanko, i Paweł Lewandowski, 27-36. Lublin: Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. <https://repozytorium.kul.pl/handle/20.500.12153/3468>
- Mazur, Karolina. 2021. „Obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła w zakresie sprawowania kultu Bożego (kan. 222 § 1 KPK).” *Annales Canonici* 16, nr 2:91-108. <https://doi.org/10.15633/acan.3831>

- Mörsdorf, Klaus. 2008. *Distinzione e rapporto fra potestà di ordine e di governo*. Wenecja: Marcianum Press.
- Munier, Charles. 1962. "El concepto de „dominium” y „propietas” en los canonistas y moralistas desde el siglo XVI al XIX." *Ius Canonicum* nr 4:469-79.
- d'Ors, Alvaro. 1973. *Autoridad y potestad. Escritos varios sobre el derecho en crisis*. Roma-Madrid: CSIC.
- Pastuszko, Marian. 1986. "Ofiary Mszalne." *Prawo Kanoniczne* 39, nr 3-4:113-36.
- Pastuszko, Marian. 1994. „Szafarstwo Najświętszej Eucharystii (kanony 897-911)." *Prawo Kanoniczne* 37, nr 1-2:73-161.
- Pawluk, Tadeusz. 1991. „Uwagi na temat ustawodawstwa diecezjalnego." *Prawo Kanoniczne* nr 1-2:25-36.
- Pawłowski, Sławomir. 2015. „Teologia jedności Kościoła. Zarys problematyki." *Studia Nauk Teologicznych* 10:185-97. <https://doi.org/10.24425/snt.2015.112803>
- Pérez Marín, Moisés. 2018. „Obowiązek duchownych dążenia do świętości." W *Obowiązki i prawa duchownych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. Marek Saj, 95-126. Kraków: Wydawnictwo «scriptum».
- Pinto, Pio V. 2001. *Commento al Codice di diritto canonico. Corpus iuris canonici*. T. 1. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Saj, Marek. 2021. „Intencje i ofiary mszalne w prawie i praktyce Kościoła łacińskiego." <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/referaty-konferencje-artykuly/zagadnienia-prawne/saj-marek-cssr-intencje-i-ofiary-mszalne-w-prawie-i-praktyce-kosciola-lacinskiego-127805/> [dostęp: 12.01.2023].
- Sánchez-Girón Renedo, José L. 2021. „El nuevo derecho penal de la Iglesia." *Estudios eclesíasticos: Revista de investigación e información teológica y canónica* 96:647-85.
- Sitarz, Mirosław. 2006. „Obowiązek odprawiania Mszy świętej «pro populo»." W *Eucharistia fons vitae – współczesne problemy prawne. Materiały sesji naukowej zorganizowanej 26 kwietnia 2006 r. w Kazimierzu Dolnym*, red. Stanisław Tymosz, 99-112. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Skomiał, Jakub. 2019. „Wolność w poglądach Williama z Ockham." W *Wolność człowieka i jej granice. Antologia pojęcia w doktrynach polityczno-prawnych*. T. 1: *Od Starożytności do Monteskiusza*, red. Olgierd Górecki, 171-205. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/8142-180-508>
- Skonieczny, Piotr. 2013. „Potestas sacra według Klauza Mörsdorfa – założenia teologiczne, struktura, sposób przekazywania i charakter." *Annales Canonici* 9:17-38. <https://doi.org/10.15633/acan.602>
- Skonieczny, Piotr. 2017. „Kanoniczna koncepcja czynności prawnej. Wprowadzenie dla prawników świeckich." *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica* 81, nr 1:65-81.

- Sobański, Remigiusz. 1987. „W sprawie zasady formalnej prawa kanonicznego.” *Prawo Kanoniczne* 30, nr 1-2:3-30.
- Sobański, Remigiusz. 1991. „Zasięg normy kanonicznej.” *Prawo Kanoniczne* nr 3-4:27-50.
- Sobański, Remigiusz. 2001. *Teoria prawa kanonicznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Sobański, Remigiusz. 2003. „Kanoniczny obowiązek starania się o prowadzenie życia świętego.” *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* nr 1:88-100.
- Stickler, Alfonso M. 2018 „La bipartición de la potestad eclesiástica en su perspectiva histórica.” *Ius Canonicum* 15:45-75. <https://doi.org/10.15581/016.15.20560>
- Umberto, Betti. 1983. „In margine al nuovo Codice di Diritto Canonico.” *Antoniana* nr 4:628-47.
- Villey, Michel. 1976. *La génesis del derecho subjetivo en Guillermo de Occam*. Valparaiso: Ediciones Universitarias de Valparaiso.